

dum quae a vestris praeclare gesta sunt proferemus in lucem. Ea autem quo propensius communicentur, ut antehac fecimus, quibus et locis singula, quorumque studio nacti simus profitebimur. Nunc sanctos eosdem majores nos, et alios cœlites, quorum honori hoc omne nostrum studium dicavimus, obnixe precamur, ut Reverendissimam Paternitatem vestram Ordinemque universum patrocinio suo tueantur, et cœlestibus cumulent bonis, quod iterum iterumque vovemus.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae
Humillimi clientes
Joannes Bollandus
Godefridus Henschenius
e societate Jesu.

Antverpiae, 8 Julii 1660.

Vermeld H. S. bladz. 177.

* * *

KRONIJK OVER ST. CATHARINADAL TE BRED
EN OVER DE GEBEURTENISSEN IN DE STAD. —
1637-1643. -:- -:- -:- -:- -:-

Balthazar Cruyt, proost van St. Catharinadal, heeft ons in een eigenhandig geschreven kronijkje, enkele bladzijden nagelaten uit de geschiedenis van zijn Norbertinessenklooster in het onrustige stadsmidden te Breda, nadat de Spanjaarden er uitgedreven waren door de manschappen van Frederik Hendrik.

Eenige brokken uit dit kronijkje werd gepubliceerd door V. V a n d e r A u r a in *Taxandria* (dl. II, 1895, blz. 268-273) onder titel: *Uit de jaarboeken van Breda: Verdrijving der Roomsche geestelijken*. We denken dat de uitgave van heel dat kronijkje de moeite loont om reden der belangrijke stadsgebeurtenissen waarin de geschiedenis van St Catharinadal gedurende die jaren zich voortbeweegt, en waarmede ze nauw in verband staat.

Het kronijkje in een Handschriftje van 9 folios op 8-23 cm., en berust in het archief van St. Catharinadal te Oosterhout.

Abdij Tongerlo.

A. ERENS, O. Praem.

Hier begint allent ghene ons gepasseert is vanden tyt van Parlementatie ende op wat manieren wy hier gebleven ende gehouden syn inde stadt, naer het innemen van Frederick Hendrick 1637 tot volg.

Inden eersten hebben wy versocht publieke exercitie maer is afgeslaeghen. Dan syn Hoogheyt seyde aende commissarissen my present dat we plaetsen genoeg hadde om syn exercitie heymelyc te doen en dat men met ons niet min en soude doen als in geheele Hollandt daer d'exercitie van de Catholicke Roomsche heymelyc genoeg geschiet, jae seyde syne Hoogheyt : Betrout my dat toe dat ick daer meer in doen sal als gy l. sout meynen. Antwoorden aen my : doen ghy gelyck ge gedaen hebt want de nonnekes moeten eenen pater hebben ende niemand en sal u. l. molesteeren.

Wij antwoorden dat men den dienst soo openbaer plach te doen in ons clooster dat somwylen wel 4 oft 500 menschen waeren. Zijn Hoogheyt antwoordde : dat is veel seffens, maer 30 oft 40 dat waer iet, door welcke woorden ende diergelycke syn Hoocheyt ons allen faveur toe heeft geseet dat mogelyc was.

Van gelycke heeft ooc gedaen haere Hoogheyt hier int clooster wesende naet overgeven van de stadt. Hebben aen haere Hoochheden versocht onse kercke te blyven houden ; hebbe geantwoort dat se ons niemant nemen en sal, waerop wy hebben doen renoveren onse oude sauvegardie verleent by syn Excell. Mauritius daer instaat : de kercke ende clooster, huysinge etc. dienaers geestelycke ende wereldlycke, welcke sauvegardie ons verleent is door syn Hoocheyt, ende daer mede ons connen behelpen soo van eenen Proost te houden als ooc ons kercke, want syn Hoocheyt dat mondelings gedeclareert heeft dat soo te verstaen.

Daerenboven hebben versocht een acte om ons slot te behouden datter niemant inne en soude commen ende haere Hoocheyt heeft verboden mondelinge dat men niemand meer in en soude laeten binnen commen, ende acte daer af verleent, uutgenomen de magistraet oft hare gecommiteerde ende de commandeur op cas van visite.

Voorts soo heeft de Magistraet ons willen eenen capiteyn forceren ; hadde daer over gesproken met den drossaert ende president ; hebben my toegesegt allen faveur. Maer soo sanderdaechs den 29 October wederom de Heeren ons wilden forceeren, ben selver by syn Hoocheyt gegaen, wesende inde stadt, den welcken verboden heeft dat selve niet en soude geschieden ende de commissie gegeven aen den drossaert die daer omtrent stondt als ick

syn Hoocheyt aensprack. Naet vertreck van syne Hoocheyt soo is hier gelaeten een acte omdat wy souden de leest van de naemen van de religieusen overgeven hetwelck gedaen is int getal 23 daer onder gerekent Juffrouw Verstegen ; daerenboven de staet van ons clooster het welcke ooc sal geschieden, ende alsoo wy acte hebben om ons clooster te sluyten, soo ist dat naet vertreck van syne Hoocheyt ettelycke van de stadt geweest syn bij den griffier Buseroy ende hem geseet dat clooster rontom in mueren stondt ende soude connen een forte afgemaectt worden inde welcke den vyand door toedoen der religieusen incomende, heymelyck de stadt souden connen overrompelen ende daarom het clooster meer moest openliggen ; maer voorwaer en was niet om sulcken peryckel, maer wel uut haeren aert om religieusen achterdeel te doen ende te hinderen. Welck hoorende hebben den selven griffier verwillicht die plaetse te commen besien, ende de selven gesien hebbende antwoorden het quadt raport gedaen te syn ende bevonden dat het clooster noch seer open lach, soo datter daer geen peryckel van dier halven en was, beloofde ons daer van te verexcuseren aen syne Hoocheyt.

Naerdatsyne Hoocheyt was vertrocken, soo ist gebeurt op S. Catelynen avondt als dat de oversten vande dry oordens en den proost ende den Pastoor van de stadt ontboden syn by den commandant ende seyde van wegen syne Hoocheyt dat wy binnen 2 daegen souden vertrecken waerop ic antwoorde particuliere sauvegardie te hebben ende heb de selve getoont, maer niet te vreden wesende om datter in staet maer generaelyck, alle inwoonders Geestelyc en wereltlycke seyde daerover te moeten hebben naerder explicatie, ende dat ick darentusschen soude een reyse aennemen naer Antwerpen voor 8 oft 14 daegen, soude deshalven schrijven wat de intentie des Princen was. Ick antwoordde dat ick my liever selve soude adresseren aenden Prins ; seyde seer wel ende gaen selver naer den Hage. Ick sal u bescheet gheven, seyde de commandant ende oock convoye, maer naederhant my bedenkende, ende ooc geadverteert wesende van eenige vrinden en dorstet niet avontueren, want daer was raet geslagen ende oock oorder gegeven om my te vangen onderwegen : dus hebben we brieven gesonden aen Mr. Nicastere die met groote moeite niettegenstaende veel oppositie van vyanden een acte heeft gecregen van syn Hoocheyt dat ick soude blyven, my houdende als particuliere ende voegende naer de placaten van de Heere Staten tot naerder oordre. Als ick dese resolutie nu hadde genomen van niet te gaen, ontboden de president alhier int clooster, biddende dat hy van de com-

mandant wilde vercrygen voor my respyt van 8 oft 14 daegen, totdat ick advies hadde van den Hage. Het welck geschiet is ende dieselven dach dat ick meynden te vertrecken soo gonck den Drossaert ooc naer den Hage, maer wie daer die opposanten syn geweest laeten dat daer om redenen. Daerentusschen soo syn die Jesuiten ende andere mendicanten vertrocken, maer naer dat daechs te voren ons de insinuatie was gedaen van te vertrecken, soo heeft de Majer met den auditeur ende ettelijke soldaeten gaen huyssoekinghe ende door een venster ingeklommen wesende, hebben eenen Pater Cappucyn Pater François van Brussel genoemt, aen den autaeur verrast ende rouwelyck aengetast, ommers hadt respyt gehadt om syne priesterlycke cleedinge uut te doen, ende naer dat hem syne capoot ende andere cleynicheyt inde troubele genomen ende met bloote rapieren aengetast, is gevangen ende in een herberge geset. Verheyschende 6000 gld. van den persoon, den selven niet willende geven, is naer eenige daegen gebrocht tot den geweldigen ende heeft daer geseten in een arme afhanschken aen de straet ende is 's nachts geboeit geweest; daernaer is geset op den toren. Sullen naer sien hoet vergaen is.

Op den selven dach van S. Catelynen de capucyn gevangen wesende, soo syn de selve gasten hier opt clooster ooc gekomen en die mayor met den Auditeur binnen allen canten loopende, hebben naer my gevraecht seggende dat den Proost binnen 2 daegen ooc moeste vertrecken. In dese troubelen de religieusen seer verslagen wesende, hebben dese 2 voorgenoemde de soldaten voor de poorte gehouden ende my niet vindende syn wederom met dreygementen, principael die Auditeur, uytgegaen ende daer over volbracht hetghene voorstaet, van naer den Hage te seynden, en is daerop gevolcht die Acte voor my door goe vrienden niet sonder moeyte vercregen.

Naer desen is my gewaerschout toe te sien dat se als geconspireert hebben om my te attrapperen daerse soude connen.

Daerentusschen hebbe ontfangen eenen brief van Nicastere die welcke my aviseert van wegens syn Hoocheyt dat ick niet te groote vergadering en soude houden om geen occasie te geven van clachten maer soude mynen dienst doen voor myne religieusen ende huysgenooten. Desen brief is gedateert den 9 December ende ontfangen den 12.

Oec soo ist gebeurt dat de canonicken advies doen halen hebben aen syn Hoocheyt, het welcke geschiet is door den Commandant oft se moegen blyven wonen, waerover het advies gekomen is datse

soo wel moesten vertrecken als die andere, dan dat men noch daerinne simulleerden maer oftse bevonden wierden op de misse oft andere diensten, soudén prijs syn ende dat maer bij provisie ende corte daeghen, om daerentusschen haer bereet te maeken tot vertreck. Hoe dat het selve dan sal afloopen, wilt den tyd leeren. Geschiedt omtrent den 9 oft 10 December 1637.

Ooc soo ist gebeurt datse hier wilden monstere[n] ende daarvan sprekende den commissaris d'Gardin heeft beloofd dat maer 2 mael en soude geschieden. Alsoo hebben hier gemonstert de Ruyter[en] op de pleyne ende het voetvolck in den boomgaert ende hebben den hoff geplundert vant gene daer noch in was, de tuynen ende heggen in onse hoven vernielt ende beschadicht ende ooc al uytgeplundert ende bedorven datter was. Dit is geschied den 3 December. Daer naer den 7 December synder extraordinarissen commissarissen gekomen ende hebben wederom gemonstert, maer alleen de Ruyter[en] op de pleyn ende het voetvolck opt casteel; hebben proteste het clooster daer tegen gedaen als wesende tegen ons Sauvegardie ende d'intentie van syn Hoocheyt. De eerste monsteringe daernaer is geschied opt Casteel in Januario, soo vande peerden als van 't voetvolck. Item den 3 Meert is wederom gemonstert opt Casteel.

Als ick myn acte uut den Haeghe hebbe ontfangen hebbe derselve acte doen presenteren door den notaris geautentiseert aen den commandant hetwelck geschiedt is den 5 December als wy de acte ontfingen op den 4 December 1637. Watter voorts volgen sal is Godt bekend.

1638

Het is daernaer gebeurt als dat des naechts omtrent 12 uren int beginsel van April, 2 hooger[en] officieren gekomen syn ende hebben int clooster willen wesen; waerover ick opgeroepen synde, hebbe gevraecht wie se commissie hadde gegeven; antwoorde; huere capiteyn, ommers vuel woorden maekende seyden: soo wy niet open en deden soudén doch open doen met geweld waerover soo van binnen de Religieusen aen de poorte waere, seer geturbeert synde om meerder confusie met den nacht te schouwen, dede ick open doen ende gingen binnen inde kercke ende op de choor en soo wederom uut, het welck groote opspraeken gecauseert heeft onder de gemeynte, maer wy en hebben daer geen clachten over gedaen dan alleen den President daer aff gesproken die ons beloofdet sulx niet meer te geschieden.

Hier naer ist gebeurt als dat den Impostmeester van de Staten ons heeft doen vraegen van ons brouwen. Wy hebben geseet vrydom te hebben, waer van wy 2 acte geremonstreert hebben aen den Magistraet, ende is tot noch toe den 1 Junius alsoe gebleven, 1638. Voort soo ist dat gecomitteerden van de stadt van ons versocht hebben stallen te maeken achter ons beracken aent convent ende den refter, waardoor haere erve soudens verliesen ende groote onvryicheyt gehadt hebben. Hetwelck ick hun met diversche redenen hebben geremonstreert ende geseet dat wy tot dinst vande stadt meer doen als 20 andere boorgers, gemerckt allen die baracken op onse mueren ende erven staen, sonder daer aff recognitie te hebben, daer entusschen seyde dat ick my daerop soude be-raeden, ende voorts en hebben de Heeren daer niet meer af gesproken maer hebben ondermalcanderen daer vuel raets in gehadt, ende seer qualyck daer om van ons gesproken hetwelck nochtans tegen alle reden is, gemerckt het selve ons seer hinderlyck soude geweest hebben.

Boven dit soo hebben de Heeren ditmael groottelix op ons gemurmureert ende versocht eenige huysinge tot gerieff vande soldaeten, welck om alle twist te schouwen ende geen occasie te geven van murmuratie, hebben hun geconsenteert 2 huysinge d'een op den hoeck aent nonnenvelt ende dander het pachtershuys aen den schuere; het pachterhuys is geacomodeert voor dry huysgesinne van ruyters. Te wylent wy daarmede besich waeren om te maeken, soo hebben de Heeren het huysken op den merk cant tegenover den Beyaert aen hun genomen tegen onsen danck ende de vrouwe die wyt verhuert hadde uutgesett ende die beul daer in laeten woonen, hetwelck ick beklaegt hebbe aen diversche dat sulx niet en behoorden te geschieden sonder ons eens aen te sien, ende door dien ick hun 2 huysen gepresenteert hadde, ende hadden niet behooren het derde tegen onsen danck te aenveerden; welck soo wy verstaen hebben seer qualyck hebben genomen, dat wy daer tegen seyden maer ter contrarie dat doordien wy hun presenteerden 2 huysen tot gerieff van 6 offte 7 ruyters, die welcke huysen wy met grooten cost hebben doen maeken, datse ons het derde ooc sonder ons aen te sien afnemen. T'is waer dat se ons gepresenteert hebben die huysen selfs op te maeken, maer soudens hun selven als dan meester van de huysen gemaect hebben, ende soo lange het servitie getrocken hebben, totdat de reparatie geheel voldaan was; maer considerende hoedat het selve lanck soude aengelooopen hebben, ende men doch geen rekeninge van de reparatie

en souden hebben gecregen soo en vonden wy niet goed dat selve door de stadt soude geschieden, maer hebben ons benaut de reparatie selve te bekostigen, op conditie dat wy het servies daervan tot behoefv vant clooster souden trecken, ende hebben beloofd by acte daer van gegeven den 15 April 1638, dat soo wanneer wy selvers het pachthuys van doen hadden, dat se ons van de ruyters souden ontlasten, etc.

Het is daernaer gebuert hoe dat op den 1 Juny gevangen syn vier capellaenen ende worden voor buet gehouden ende zyn den 26 dito van den chysraet voor prys gewesen omdat se in de stadt syn gebleven sonder bescheet ende dienst hebben gedaen welck nochtans niet geprobeert en is, ende blyvende mynen dat se begrepen staen inde capitulaties. Den selven 1 Juny soo is omtrent den avondt alhier opt clooster gecommen den majoor van de militie ende ooc van de staat ende hebben uut den naem van de chysraet ende commandeur geheyst den sleutel van de voorpoorte om by occasie van ronde daer somtyts te connen commen, hetwelck hebbe geantwoort dat ick doen sal ende liet eenen sluetel sanderdaeghs maeken, den welcken ick sonde door den Rentmeester aen den majoor van de militie, maer den selven absent synde bracht den sleutel wederom.

Dry offte 4 daegen daernaer soo quam den commendant met eenige Joffrouwen het clooster besien, ende occasie daerop nemende presenteerde hem den sleutel, maer en wilde niet aenvaerden seggende niet van noode te wesen hetwelck alsoo is voor desen tyt gebleven. Omtrent de maent September soo heeft de Magistraet sonder onse weten een besteck gemaect om baracken te maeken op onse muer aen de vesten ende walhuys seer tot onsen achterdeel, alle hun licht willende scheppen op onse erve. Dit verstaende hebben enen notaris gesonden om copey te hebben vant besteck int Collegie, welcke sy doen niet en geven maer hebben selve daer naer aen my gesonden. Als ick eerstmael diversche reysen geweest was by den president ende ooc in Collegie ende hebben met den president al wat herde woorden gehad ende met andere ooc, waerover gecommitteert is van Collegie wegen meester Barnasie om daer aff met ons te spreken ende soo ick allegoed alhier present mevrouwe en de suppriorinne vuel redenen ons dienende, soo en isser niet anders afgekomen als dat ick soude myn redenen int schrift overgeven hetwelck ick gedaen hebbe.

Daerentusschen sonde ick eenen expressen naer syn Hoocheyt den Prins noch in den leger wesende by Bergen om hem te commen

spreeken, die my ontboet doer synen hofmeester, dat ick soude commen. Maer soo ick hoopten al tot accoort te commen met de stadt soo traineerde ick soo lange dat den leger opbrack ende den prince quam alhier tot Breda, die ick gonck salueeren ende thoonde hem seer vriendelyck, ende ick seyde aen den prins als dat wy eenige differentie gehadt, maer hadden my beloofd een favorabel accoort te commen 2 daegen te voren eer syn Hoocheyt quam (apparentelyck wel wetende dat hy commen soude, omdat wy geen oorsaecke en souden hebben van claechten) ende daerom dat ick niet en wilde claege sonder noot; ick versochte oft d'occasie presenteerde dat ick hem moest spreken, oft ick myn adressen tot hem mocht nemen, seyde my: jae, soo dickmael ick wilde.

Nu vertrocken wesende hebben menichmael gesonden ons accoort int schrift te hebben gelyck dat ons toegeseyt was, ende op manieren als besproken was en de bovenal dat ze tusschen de barracken een openinge hadden gelaeten van omtrent 10 voeten waervan sy selven ende alle man seyden ende ooc die wercklie dats was om een poorte te maecken hetwelck directelyck was tegen onse meyninge ende niet en stond int besteck, ende daerenboven an die gecommitteerden expresselyk gevraegt hebbende, seyden mede dat men dat niet doen en souden. Dit heeft seer lange aengeloopen ende hebben een requeste in collegie overgegeven, dat te wesen tegen ons intentie ende geseyt dat wyt dat noit en sullen toestaen. Daerentusschen met vuel praemens hebben ons gesonden de poincten van ons accoort, die welcke ons niet gelyckende, hebben de selve gecorrigeert naert uut wysen datter besproken was ende wederom gesonden, ende geen eynt crygende, hebbe dicmael van sin geweest proteste tegen de stadt te doen maer om redenen laetende hebben wederom aengehouden tot accoort ende hebben ooc wederom beloofd al te doen dat wy ooc niet en versochten dan dat redelyc was ende van outs in voorgaende tijden ons geconsenteert. Dit heeft soo aengeloopen tot de maent November.

Wanneer sy wat anders practiceerende, hebben de stadts mesthoop voor de poorte van de schuer beginnen te maecken, waerover ick seer ontstelt wesende, hebbe my daerover beclaecht ende siende dat selve onnoedelyk was ende onsen waegenwech benaemen, soo hebben sy gaen vullen het mostaertveldeken om dat te gebruycken, waerover ick wederom gegaen ben by den president ende beclaecht dat se tegen onsen wille ons lant afnaemen. Antwoorde my dat de staat toequaem ende waeren ooc in possessie. Ick seyde dat geen wettelycke possessie en was, maer by gedoogen was geschiet

omdat bueten lach ende niet omheent en was, ende dat het lant ons toequam. Antwoordde daerop den 29 October, dat soo ick bethoonde ons lant te wesen dat ons soude geworden. Hetwelck ick schriftelyc gedaen hebbe ende ben selver in collegie gegaen, maer soo de heeren noch niet tevreden en waeren, soo hebbe ick sanderdachs den 5 oft 6 November noch naerder bescheet schriftelyc overgegeven, waerop gevolcht is dat den president omtrent den avondt hier commende, seyden kennisse nu genoeg te hebben, dat ons toequam ende dat hy wederom kommende, sonder ons schaide soude modereren, ende dat nochtans sonder reden, want wy redenen hadden om het selve soetelyc te excuseren voer die reyse gelyckt met beleeftheyt geschiet is. Den president is wat gestiert, maer den drossaert niet als ik dit schreef den 20 Oct. 1639.

Voorders soo is ons contract van de Baracken blyven hangen ende hebben dicmaels belooft het uutsien te benemen. Jae diversche schepenen als sy my gesien hebben int hoff syn by my gekomen, dit ick niet en soude claegen, maer souden de coken doen maecken, den drossaert selve als ick stondt opt hoff inden Haege naer Paeschen inde antichambre om syn hoocheyt te spreken quam by my en seyde : Men Heer U. E. weet wel dat geacordeert is, dat men de coken sal maecken ende soude liever sien den eenen steen op den anderen dan dat men het contract niet en voldede. Ende niettegenstaende ist al even waer geweest tot omtrent Bamis, wanneer daer acht oft 10 cokers gemaecht synde, hebben die willen aenslaen, maer de wijf vande soldaten sloegen se van binnen aff, den president is gecommen den commandeur en de major, daer naer borgere ende schepenen, maer daer en is noch niet toegedaen.

Hadde ooc ons wederom 2 compagnies gefouriert in October, maer de pachter om sekere redenen, hoogeraf niet uut liefde, maer om dat hy pachter was van de staten middelen ende hun daerin cost doen geven. Daerentusschen syn de forte gemaeckt tegend en omtrent Paeschen, ende myn H. Houterive heeft het gouvernement in den somer ontfangen, die welcke my diversche reysen uut den naem des borgemeesters Snellen behoeft heeft dat men met plancken de gelasen soude stoppen ende moosgaeten die sy in de muren gemaeckt hebben. Daer syn 4 ofte 5 diversche reysen visiten op gedaen soo van de magistraet als van officieren der militie, ende altyd belooft hetselve te voldoen maer tot nochtue in jaer 1641 inde mey noch niet geeffectueert.